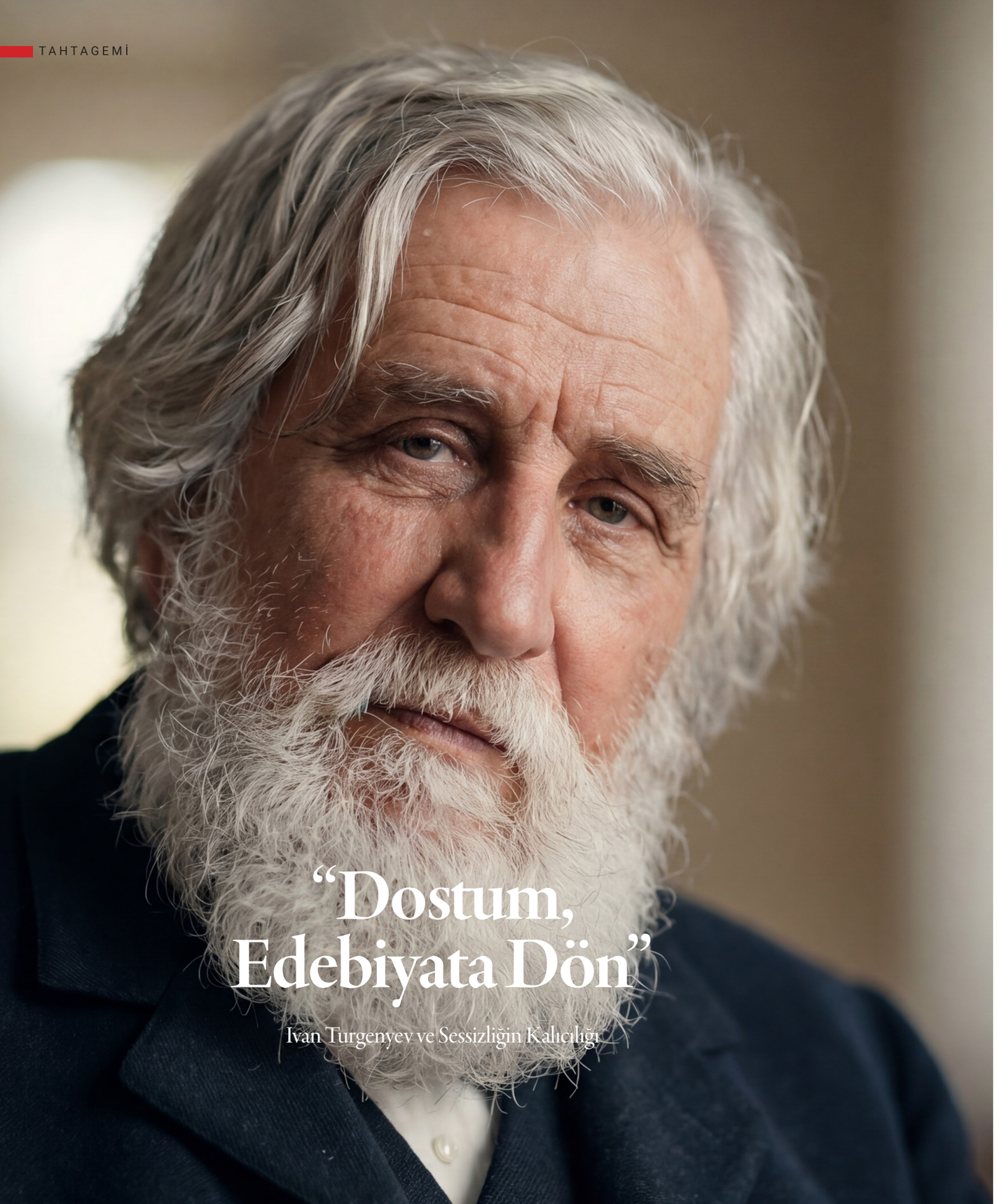

“Dostum, Edebiyata Dön”

Ivan Turgenyev ve Sessizliğin Kalıcılığı

Necip Altaylı

Bougival, 1883.

Paris'in hemen dışında, kır evinin küçük odasında Pauline Viardot ve çocukları Turgenyev'in yatağı etrafında bekliyordu. Omuriliğine sıçramış bir tümör, son aylarını ağrı içinde geçirmesine yol açmıştı; ama o güne dek kalemi bırakmamıştı, sesini kesmemişti. Elindeki son güç, bir mektuba dönüştü: *"Dostum, edebiyata dön!"* Alıcı Leo Tolstoy'du.

On yedi yıl önce bu iki adam neredeyse düelloya tutuşmuştu; aralarındaki soğukluk, onlarca yıl yüzleşmelerini engellemişti. Oysa ölüm kapıya dayandığında Turgenyev'in aklına yalnızca edebiyat geldi; tartışmalar, kırgınlıklar ve kişisel gurur değil. Tolstoy bu çağrıyı duydu; sonraki yıllarda İvan İlyiç'in Ölümü ve Kreutzer Sonatı'nı yazdı.

İşte bu sahne, Turgenyev'i anlamak için en doğru başlangıç noktasıydı. Edebiyatı bir meslek olarak değil, bir vicdan olarak taşımıştı; bütün kavgaları, sürgünleri ve yabancılıkları bunun bedeliydi.

Büyük mülklerin ardında büyüyen bir çocuk, toprağa köle olanları seyretti.

Ivan Sergeyeviç Turgenyev, 9 Kasım 1818'de Rusya'nın Oryol şehrinde dünyaya geldi. Ailesi, geniş topraklara ve bu topraklarda köle olarak çalışmak zorunda kalan serflere sahip varlıklı bir soyluydu. Otoriter ve sert karakteriyle tanınan annesi, ilerleyen yıllarda Turgenyev'in ünlü hikâyesi Mumu'daki mülk sahibi kadına esin kaynağı olacaktı.

Kardeşleriyle birlikte yabancı mürebbiyeler tarafından yetiştirildi; aile içinde günlük hayatta, dualar da dahil olmak üzere, Fransızca konuşulurdu. Turgenyev Fransızca, Almanca ve İngilizceyi akıcı biçimde öğrendi. Rus edebiyatıyla ilk tanışması ise bir aile serfine borçluydu: Çocukken bu adam ona 18. yüzyıl şairi Mikhail Kheraskov'un dizelerini okumuştu.

Annesinin serflere yönelik acımasızlığına tanıklık eden Turgenyev, serf düzenine duyduğu nefreti yaşamı boyunca hiç yitirmedi. Büyük mülklerin sahibi olarak doğdu; ama bu mirası reddetmek, en önemli edebî seçimi hâline geldi.

Berlin'de okuduğu felsefe, Rusya'ya bakışını kökten değiştirdi.

Moskova ve Petersburg üniversitelerinde başladığı eğitimini Berlin'de sürdürdü. Alman filozoflarla, özellikle Hegel'in idealizmiyle tanıştı. Bu deneyim hem dünya görüşünü hem de edebi yaratıcılığını biçimlendirdi: Rusya'yı dışarıdan, mesafeli ve soğuk bir bakışla görmeye başladı.

Batı entelektüel geleneğinden etkilenmek, dönemin Rusya'sında kuşkuyla karşılanıyordu. Turgenyev bu gerilimi ömrü boyunca üstlendi; ne tam anlamıyla Rusya'ya ait olmayı seçti, ne de Batı'yı gerçek yurdu saydı. Bu arada kalan konum, hem onun edebî gücünün hem de süregelen yalnızlığının kaynağıydı.

Pauline Viardot ile karşılaşması, hayatını başka bir yörüngeye soktu.

1843'te tanıştığı Fransız opera şarkıcısı Pauline Viardot, Turgenyev'in geri kalan kırk yılına damgasını vurdu. Viardot evliydi; bu ilişki hiçbir zaman sıradan bir aşk hikâyesine dönüşmedi. Turgenyev onun Avrupa'daki her yerleşim değişikliğini takip etti; bu sadakat bazen maddi yıkıma, bazen ailesinin muhalefetine, bazen de uzun süren sürgünlere mal oldu.

Annesi bu kararı onaylamadı ve ödeneğini kesti. Yine de Turgenyev Viardot'nun peşinde Avrupa'ya gitti. Courtavenel'deki Viardot yazlığında, bu ilişkinin gölgesinde, edebiyatının en önemli eserlerini yazdı. 1850'de annesinin hastalık haberi üzerine Rusya'ya döndü; annesinin ölümü ona 11 çiftlik ve binlerce serf miras bıraktı. Ev hizmetlerinde çalışan serfleri serbest bıraktı.

"Bir Avcının Notları", serfliği bitiren edebî belgelerden biri hâline geldi.

1852'de yayımlanan Bir Avcının Notları, Rusya'nın toplumsal vicdanına en güçlü seslenişlerden biriydi. Turgenyev bu hikâyelerinde köylünün bir ruh taşıdığını, sevdiğini, acı çektiğini ve özgürlük aradığını edebiyatta o güne dek görülmemiş bir berraklıkla anlattı.

Kitabın etkisi Harriet Beecher Stowe'un Tom Amca'nın Kulübesi'nin Amerika'daki yankısıyla karşılaştırıldı. Çar dahil her kesimden okuyucu onu okudu; eserin serflerin özgürlüğe kavuşması sürecini fiilen hızlandırdığı kabul edildi.

Yetkililer bu kitabı kışkırtma saydı. Gogol için yazdığı methiyeyle birlikte *"şüpheli devrimci"* damgasını yedi; 1852'de tutuklandı, bir ay hapsedildi.

"Babalar ve Oğullar" romanı, nihilizm kavramını Rus diline armağan etti.

1862'de yayımlanan Babalar ve Oğullar, Rus edebiyat tarihinin dönüm noktalarından biri oldu. Ana karakter Bazarov; dini, sanatı ve Rus sınıf düzenini reddeden, yalnızca bilimsel deneyimi kabul eden bir genç olarak kurgulandı.

Romanın en çok alıntılanan tanımı şu sözleri taşıyordu:

"Nihilist, hiçbir otoriteye boyun eğmeyen, ne denli saygıyla çevrelenmiş olursa olsun hiçbir ilkeyi körü körüne kabul etmeyen insandır."

(Babalar ve Oğullar, Bölüm 5)

Bu tanım romanın sayfalarında hem sorgu hem yanıt olarak döndü; Bazarov tarafından söylendi, yaşandı ve sonunda kendi koyduğu kurallara yenik düştü. Turgenyev, Bazarov'u sevmediğini bizzat ifade etmişti; ama onu tartışmasız bir güçle yazmıştı. Tam da bu mesafe, eserin kalıcılığının sırrıydı.

Turgenyev, muhafazakâr *"babalar"* tarafını tuttuğu gerekçesiyle Rus aydınları tarafından şiddetle eleştirildi; öte